

WERKVORM 3: VOOR DE OPLEIDER (1) MEEST GESTELDE VRAGEN

VOOR DE
PABO-
OPLEIDER

Wat willen kinderen weten over Anne en de Oorlog?

In deze werkvorm staan de meest gestelde vragen van leerlingen in groep 7 en groep 8 over Anne Frank, de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog centraal. Deze vragen bieden mooie kansen om de les te verdiepen. Om dat goed te doen, hebben docenten kennis nodig en de vaardigheden om op verschillende manieren op vragen te reageren. Hoe kunnen bijvoorbeeld belangrijke begrippen zoals discriminatie en verzet geïntroduceerd worden? Welke uitleg over de concentratiekampen is geschikt voor leerlingen in groep 7 en 8? Om te laten zien hoe een ervaren docent dit aanpakt, zijn er twaalf korte filmclips gemaakt en zijn de antwoordmogelijkheden met didactische tips op een rij gezet. Studenten kunnen op verschillende manieren oefenen met deze vragen en filmclips. Wat ze hierdoor leren, kunnen ze later direct toepassen in de les.

© Anne Frank Stichting/Fotografie Charlotte Bogaert

De werkvorm

Het materiaal is op verschillende manieren in te zetten. Er zijn twee varianten uitgewerkt waarbij de filmclips met vragen en antwoorden worden gebruikt. De nadruk ligt in de ene werkvorm (A) op het oefenen met de antwoorden, de andere werkvorm (B) is een analyseopdracht van de klassensituaties in de filmclips. De werkvormen duren ongeveer 30-45 minuten. Studenten hoeven zich niet voor te bereiden. De films staan op: www.annefrank.org/pabo

Tip: gebruik voor een leuke start de introductiefilm. Studenten krijgen zo een indruk van de vragen die kinderen stellen.

Variant A: oefenen met het antwoord op de vragen

1. Werk in groepen en deel schriftelijk de twaalf vragen uit, bijvoorbeeld als losse kaartjes en zonder de antwoorden.
2. Studenten kiezen de drie vragen uit die zij belangrijk vinden en bedenken samen een antwoord. De uitleg moet goed te begrijpen zijn voor een leerling in groep 7/8.
3. Iedere groep presenteert een van de vragen. Wat vinden de andere studenten van de uitleg?
4. Bekijk daarna ter vergelijking hoe de docent in de filmclips dezelfde vraag beantwoordt en welke didactische tips de vakdidacticus geeft. De antwoorden met tips kunnen ter afsluiting worden uitgedeeld.

WERKVORM 3: VOOR DE OPLEIDER (2)

MEEST GESTELDE VRAGEN

Variant B: klassensituatie analyseren

1. Werk klassikaal en kies een aantal vragen uit om met studenten te analyseren.
2. Bekijk de filmclips stap voor stap. Laat eerst de vraag zien en het antwoord van de docent, zet de film even stop en bespreek samen het antwoord. Wat is er goed aan? Wat zouden ze anders doen? Welke technieken gebruikt de docent om te reageren?
3. Zet de film weer aan en bespreek de zelfreflectie van de docent en/of de tips van de vakdidacticus met studenten.
4. De antwoorden met tips kunnen ter afsluiting worden uitgedeeld.

© Anne Frank Stichting/Prospektor

Doelen van deze werkvormen zijn:

- > oefenen met de antwoorden op de meest voorkomende vragen op het niveau van leerlingen in groep 7 en 8;
- > ontdekken dat er verschillende reactiemogelijkheden zijn;
- > leren welke begrippen gebruikt kunnen worden bij het beantwoorden van de vragen;
- > inzicht krijgen in de eigen kennis over Anne Frank, de oorlog en de Holocaust.

Materiaal

- Bij deze werkvorm hoort het volgende materiaal:
- > een introductie filmclip (2 minuten) met de meest gestelde vragen van leerlingen;
 - > 12 afzonderlijke filmclips (1 à 2 minuten) met de vraag van een leerling, het antwoord van de docent en de reactie van de docent achteraf en/of van een vakdidacticus ter verdieping;
 - > de antwoorden op de 12 vragen met didactische tips;
 - > kaarten met 12 vragen (uit te knippen).

Het (film)materiaal bij deze werkvorm is online te vinden op: www.annefrank.org/pabo

WERKVORM 3: VOOR DE STUDENTEN (1) MEEST GESTELDE VRAGEN

VOOR DE
PABO-
STUDENTEN

Wat willen kinderen weten over Anne en de Oorlog?

Bij deze werkvorm wordt gewerkt met de meest gestelde vragen van leerlingen uit groep 7 en 8 over Anne Frank en de Tweede Wereldoorlog. Deze vragen bieden mooie kansen om de les te verdiepen. Om dit goed te kunnen doen, zijn kennis over het onderwerp en de vaardigheden om op verschillende manieren op vragen te reageren van belang. Hoe is bijvoorbeeld uit te leggen waarom Hitler de joden haatte? Welke uitleg over de concentratiekampen is geschikt voor leerlingen in groep 7 en 8? Om te laten zien hoe een ervaren docent dit aanpakt, zijn in een klas opnames gemaakt van twaalf verschillende vragen.

De filmclips staan op: www.annefrank.org/pabo

Met deze werkvorm is het mogelijk om:

- > de meest gestelde vragen en opmerkingen van leerlingen in groep 7 en 8 te analyseren;
- > te oefenen met het geven van antwoorden en te leren om op verschillende manieren te reageren;
- > te leren welke begrippen er zijn te gebruiken bij de antwoorden;
- > inzicht te krijgen in je eigen kennisniveau, te ontdekken waar je meer over zou willen weten.

Variant A:

oefenen met het antwoord op de vragen

1. Op de twaalf kaarten staan de meest gestelde vragen van leerlingen over Anne en de oorlog. Kies de drie vragen die jullie het belangrijkste vinden om te behandelen. Schrijf het antwoord kort op.
2. Iedere groep presenteert een van de vragen met de uitleg. Geef elkaar feedback. Wat is er goed aan de uitleg en zijn er tips te geven?
3. Bekijk ter vergelijking het antwoord van de docent in de filmclip en schrijf overeenkomsten en verschillen op met jullie antwoord.
4. Waar hebben jullie meer inzicht in gekregen door het doen van deze oefening?

© Anne Frank Stichting/Prospektor

WERKVORM 3: VOOR DE STUDENTEN (2)

MEEST GESTELDE VRAGEN

Variante B:

klassensituaties analyseren

1. Analyseer de vraag en het antwoord van de docent in een van de filmclips stap voor stap. Zet de filmclip op pauze als de docent de vraag van de leerling heeft beantwoord.
2. Maak aantekeningen over de uitleg van de docent: wat is er goed aan, wat zou je anders doen?
3. Bekijk het tweede deel van de filmclip, noteer wat je opvalt aan de reactie van de docent en de tips van de vakdidacticus. Vergelijk die met je eigen aantekeningen.
4. Herhaal de hierboven genoemde stappen bij het bekijken van andere filmclips.
5. Ter afsluiting: waar hebben jullie meer inzicht in gekregen door het doen van deze oefening?

Meer doen met de vragen van kinderen?

Wil je onderzoeken wat jouw leerlingen al weten over Anne en de oorlog? Voer dan een onderzoek uit in de klas aan de hand van dit stappenplan.

1. Begin bijvoorbeeld met een woordweb over Anne Frank, eerst individueel en daarna klassikaal. Zo krijg je een goed beeld van de voorkennis van kinderen.
2. Laat leerlingen daarna op hun eigen papier omcirkelen over welke drie onderwerpen ze meer willen weten.
3. Vraag ze vervolgens om een aantal vragen op te schrijven over deze onderwerpen.
4. Neem de blaadjes in en analyseer de vragen. Stel een lijst met de tien meest gestelde vragen op. Komen er bepaalde thema's steeds terug?
5. Wil je meer de diepte in gaan? Interview dan enkele leerlingen individueel of een klein groepje over hun woordweb en vragen. Maak van het interview een verslag.
6. De Anne Frank Stichting is geïnteresseerd in jouw bevindingen. Mail ze naar docenten@annefrank.nl, dan wordt er contact met je opgenomen en krijg je feedback.

WERKVORM 3: VOOR DE STUDENTEN (3)

TWAALF MEEST GESTELDE VRAGEN

KNIPVEL

Wat willen kinderen weten over Anne en de Oorlog?

12 kaartjes met de meest gestelde vragen

Wie heeft Anne Frank verraden? 	Waarom is juist Anne zo beroemd geworden?
Waarom heeft Anne Frank een dagboek geschreven? 	Hoe is Anne Frank in het Achterhuis terechtgekomen?
Waarom werden joden naar de concentratiekampen gebracht? 	Hoe is Anne Frank overleden?
Hitler was zelf toch ook joods? 	Waarom haatte Hitler de joden?
Waarom deden de joden hun keppeltje niet af? 	Waarom was alles voor joden verboden?
Werden er nog andere groepen door Hitler vermoord? 	Waarom hielp niemand de joden?

WERKVORM 3: ANTWOORDEN EN TIPS TWAALF MEEST GESTELDE VRAGEN

VRAGEN EN ANTWOORDEN BLAD 1

Wat willen kinderen weten over Anne en de Oorlog?

De meest gestelde vragen van leerlingen zijn op verschillende manieren te beantwoorden. Als hulpmiddel zijn hier de antwoordopties met didactische tips uitgewerkt.

Wie heeft Anne Frank verraden?

Dit is de meest gestelde vraag van kinderen over Anne Frank, maar het antwoord is helaas niet te geven. Er waren vermoedens en er kwam in 1948 een eerste onderzoek. Veertien jaar later werd nog eens geprobeerd de toedracht uit te zoeken. Beide onderzoeken leverden geen resultaat op, want de verrader werd niet gevonden. Otto Frank heeft benadrukt dat als er geen bewijs is, je ook geen schuldige kunt aanwijzen.

Er kunnen tamelijk veel mensen geweten hebben dat er op de Prinsengracht joden verborgen waren. Leveranciers bijvoorbeeld. Want voor het dagelijks onderhoud van de onderduikers moest er veel worden ingekocht, bijvoorbeeld groenten, brood en vlees. Ook zullen er misschien burens zijn geweest die iets hebben vermoed. Het is moeilijk om twee jaar lang met acht mensen ongemerkt in een huis te leven in het centrum van Amsterdam. Van de naar schatting 28.000 joodse onderduikers in Nederland zijn er 9.000 ontdekt en gearresteerd. Vaak was daarbij verraad in het spel. Het kwam dus vaker voor.

Waarom is juist Anne zo beroemd geworden?

Anne Frank is voor veel mensen het gezicht van de Holocaust geworden, maar hoe is dat te verklaren? Zoals Anne waren er veel joodse kinderen en meer mensen hebben tijdens de oorlog een dagboek bijgehouden. De meeste van deze dagboeken zijn niet uitgegeven, maar dat van Anne wel omdat Otto Frank zich hiervoor heeft ingezet.

Anne kon erg goed schrijven voor een jong meisje en sommige mensen noemen het dagboek echte literatuur. Normaal gesproken lees je iemands dagboek niet, want dat is privé. Maar nu gebeurt dat wel en dat maakt het bijzonder. Veel mensen herkennen iets van zichzelf in Annes dagboek. Ze blijft hoopvol en positief, ondanks de oorlog. Ondertussen is het dagboek in meer dan 70 talen vertaald en zijn er films en toneelstukken over Anne Frank gemaakt. Die hebben ook bijgedragen aan haar bekendheid. Er bezoeken meer dan 1 miljoen mensen per jaar het Anne Frank Huis. Daardoor is Anne nu wel een beroemdheid.

© Anne Frank Stichting/Prospektor

TIP: leerlingen willen ook vaak weten waarom Anne Frank is verraden. Een goede uitleg over de motieven van mensen om joden te verraden is te vinden op www.kampwesterbork.nl

TIP: als je graag aandacht wilt besteden aan andere verhalen van joodse onderduikers, kijk dan eens op www.andereachterhuizen.nl Uit deze verhalen blijkt bijvoorbeeld dat de situatie van de familie Frank – met het hele gezin op één onderduikadres – uitzonderlijk was.

Waarom heeft Anne Frank een dagboek geschreven?

Anne Frank is 13 jaar als ze haar dagboek cadeau krijgt van haar vader en moeder. Anne vindt het erg leuk om te schrijven en kan er haar gedachten en gevoelens in kwijt. Het dagboek neemt ze ook mee naar het Achterhuis. Dat komt goed van pas, want ze moet veel stil zijn – en schrijven maakt geen geluid. Ze mist haar echte vriendinnen heel erg. Haar dagboek geeft ze daarom de naam 'Kitty' en ze doet net alsof dit haar beste vriendin is, zo belangrijk is het dagboek voor haar geworden.

TIP: lees een stukje voor uit Annes dagboek en vraag wie er in de klas ook een dagboek bijhoudt, maar houd rekening met de gevoelens van privacy van jouw leerlingen. Meer informatie over het dagboek kun je vinden op www.annefrank.org

Hoe is Anne Frank in het Achterhuis terechtgekomen?

De nazi's zijn vanaf 1942 in Nederland begonnen met de deportatie van joden. Otto en Edith Frank zijn daarom in het geheim bezig om een schuilplaats in te richten in het Achterhuis van het kantoorpand van Otto. Ze wonen dan nog op het Merwedeplein in Amsterdam. Als Margot een oproep krijgt voor een Duits werkkamp, gaan ze meteen onderduiken. Behalve de familie Frank zitten hier nog vier joden ondergedoken: Hermann en Auguste van Pels met hun zoon Peter, en Fritz Pfeffer. Vier kantoormedewerkers van Otto's bedrijf helpen de onderduikers.

TIP: Anne Frank heeft op 8 en 9 juli 1942 in haar dagboek beschreven wat er gebeurde nadat haar zus de oproep heeft gekregen. Lees deze passage en andere belangrijke citaten uit het dagboek voor tijdens de lessen over Anne Frank.

Waarom werden joden naar de concentratiekampen gebracht?

Vertel om deze vraag te beantwoorden meer over het racisme van de nazi's. Leg uit dat Hitler en de nazi's geloofden dat mensen in te delen zijn in rassen en dat er een strijd tussen de rassen gaande was. De joden waren volgens de nazi's een gevaarlijk, zwak en minderwaardig ras en een bedreiging voor het Duitse volk. Alleen voor 'echte' Duitsers (ariërs) was er plaats in Duitsland. Mede door dit waanidee zijn de nazi's begonnen met de discriminatie van joden. Stap voor stap zijn de maatregelen verergerd, uitlopend in de bouw van speciale vernietigingskampen om joden te vermoorden.

TIP: vraag om het gesprek te verbreden of kinderen denken dat Hitler hulp heeft gehad van andere mensen bij het uitvoeren van zijn plannen. Vertel dat er veel mensen waren die hem steunden en meewerkten, ook in de landen die bezet waren door de nazi's, zoals Nederland.

Hoe is Anne Frank overleden?

Na de arrestatie is Anne Frank met de andere onderduikers naar het doorgangskamp Westerbork in Drenthe gebracht. Van daaruit is ze naar het vernietigingskamp Auschwitz in bezet Polen gedeporteerd en ten slotte naar het concentratiekamp Bergen-Belsen in Duitsland. Daar is ze in maart 1945 aan vlektyfus gestorven, een zeer besmettelijke ziekte. Ze was toen 15 jaar. Wij raden aan om bij de uitleg rekening te houden met de jonge leeftijd van de leerlingen. Gebruik daarom geen gruwelijke foto's of films.

TIP: sommige leerlingen blijven doorvragen en hebben films voor volwassenen gezien, zoals Schindler's List. Het is aan te raden om rekening te houden met de meer gevoelige leerlingen in de klas. Dit kan door bijvoorbeeld sommige vragen een-op-een te beantwoorden. Om te weten wat het onderwerp oproept, kun je vragen hoe leerlingen het vinden om over de concentratiekampen te praten.

Hitler was zelf toch ook joods?

De historicus Ian Kershaw heeft twee dikke boeken van samen ongeveer 2.000 bladzijden over het leven van Adolf Hitler geschreven en hij heeft deze vraag uitgebreid onderzocht. Hij heeft geen enkel bewijs gevonden voor het idee dat Hitler zelf joods was. Deze mythe over Hitler doet ook op internet de ronde, maar deze bronnen zijn niet betrouwbaar.

TIP: betrouwbare informatie over Adolf Hitler in kindertaal is te vinden op www.annefrankguide.net. Veel mensen zijn gefascineerd door Hitler en willen veel over hem weten. Bespreek dit ook in de klas, door te vragen waarom Hitler zo fascineert.

Waarom haatte Hitler de joden?

Een belangrijk begrip om hier te noemen is 'zondebok'. De joden werden verantwoordelijk gemaakt voor grote gebeurtenissen, zoals het Duitse verlies van de Eerste Wereldoorlog en de economische crisis, terwijl ze hier geen schuld aan hadden. Maar door de joden hiervan wel de schuld te geven, creëerde Hitler een vijandbeeld. Volgens de nazi's bestond de oplossing voor de problemen eruit om de joden uit de samenleving te verbannen. Met deze politieke boodschap en de belofte om van Duitsland een economisch sterk land te maken heeft Hitlers partij de verkiezingen gewonnen in 1932. Hitler heeft de jodenhaat niet uitgevonden. Hij gebruikte de antisemitische ideeën die al lang bestonden. Hij groeide op in Wenen waar de burgemeester zeer antisemitisch was en waar jodenhaat gangbaar was. Hitler en de nazi's geloofden ook dat mensen in te delen zijn in rassen en dat er een strijd tussen de rassen gaande was. De joden waren volgens de nazi's een zwak, gevaarlijk en minderwaardig ras. Alleen voor 'rasechte' Duitsers (ariërs) was er plaats in Duitsland. Het denken in rassen is gevaarlijk. Er is maar één ras: het menselijke ras.

© Anne Frank Stichting/Prospektor

TIP: er is redelijk veel kennis nodig om deze vraag te beantwoorden. Bedenk met de klas een definitie voor de begrippen zondebok, racisme en antisemitisme en schrijf die op het bord. Meer informatie over onder meer deze begrippen en over Hitler is te vinden op www.annefrankguide.net

Waarom deden de joden hun keppeltje niet af?

Kinderen willen dit weten, omdat het een eenvoudige oplossing lijkt. Door het keppeltje af te doen, was er misschien wel aan de vervolging te ontkomen. Een vergelijkbare vraag van kinderen is waarom joden de ster niet hebben afgedaan. Ontsnappen aan de controle van de nazi's was bijna niet mogelijk en de wetten en regels tegen joden zijn stap voor stap ingevoerd. Eerst moesten alle joden zich registreren, waardoor de nazi's precies wisten wie er joods was. Het dragen van een Jodenster was in Nederland vanaf mei 1942 verplicht op straffe van deportatie naar een concentratiekamp. Het was ook gemakkelijk te controleren, want joden hadden een 'J' in hun persoonsbewijs (identiteitskaart of paspoort) staan. Sommige joden hebben de ster uit verzet niet gedragen, maar dit was zo gevaarlijk dat maar weinig mensen dit deden.

TIP: veel kinderen zullen geen joden kennen. Daarom is het belangrijk om te vertellen dat er nog steeds joden in Nederland wonen. Meer informatie over joods zijn en over de betekenis van het keppeltje is te vinden op www.jhmkindermuseum.nl, de website van het Joods Historisch Museum. Hier kunnen leerlingen kennismaken met joodse kinderen en met het Jodendom.

Waarom was alles voor joden verboden?

De nazi's vonden dat joden minderwaardig waren aan de zogenaamde echte Duitsers. Ze maakten daarom wetten waardoor fundamentele rechten van joden werden afgepakt. Door deze Neurenberger Rassenwetten raakten joden steeds verder geïsoleerd. Dat was precies de bedoeling van de nazi's, want daardoor werden ze een kwetsbare groep.

Werden er nog andere groepen door Hitler vermoord?

De nazi's hebben ook onder andere groepen slachtoffers gemaakt, met name onder Roma en Sinti, homoseksuelen en gehandicapten. Veruit de grootste groep slachtoffers van de nazi's was joods. De nazi's geloofden dat deze groepen een bedreiging vormden voor het Duitse volk.

'JOOD' EN 'HOMO' ALS SCHELDWOORD

Op schoolpleinen worden de woorden 'jood' en 'homo' vaak gebruikt als scheldwoord of om andere kinderen mee te pesten. Mocht dit bij jullie op school voorkomen, dan is het van belang om hier adequaat op te reageren en grensoverschrijdend gedrag niet te accepteren. Ga daarnaast in gesprek met collega's en/of ouders. Probeer gezamenlijk te beoordelen of het beleid om schelden, pesten en discriminatie tegen te gaan afdoende is. Het is ook mogelijk om hierover contact op te nemen met de Anne Frank Stichting via docenten@annefrank.nl

Waarom hielp niemand de joden?

Bij deze vraag is het belangrijk om te nuanceren en te verklaren. Het klopt dat er in Nederland relatief weinig mensen joden hebben geholpen. Aan het helpen van joden waren gevaren verbonden, zoals gevangenisstraf of deportatie naar een concentratiekamp. Uit angst hebben veel mensen daarom niets gedaan. Het was ook niet helemaal duidelijk wat er met de joden zou gebeuren. Het bestaan van de kampen was wel bekend, maar mensen konden zich niet voorstellen welke gruwelen zich daar afspeelden. Toch zijn er ook mensen die wel geholpen hebben, zoals Miep Gies. Zij heeft later gezegd: "Het is altijd beter iets te proberen dan helemaal niets te doen. Probeer je niets dan gaat het zeker fout."

TIP: weten kinderen in de klas wat discriminatie is? Bedenk samen een definitie en kijk in de klas een clip op www.amnestyopschool.nl/discriminatie voor een goede uitleg over discriminatie op het niveau van leerlingen.

TIP: als je meer wilt vertellen over de Roma en Sinti neem dan een kijkje op www.romanesinti.eu. De verhalen over Zoni en Settela gaan over Nederland. Veel leerlingen kennen alleen de term 'zigeuners', maar de Roma en Sinti willen zo niet genoemd worden. Ze willen 'Roma en Sinti' heten.

TIP: betrek de klas bij het antwoord. Welke redenen hadden mensen om wel of niet te helpen? Vaak komen leerlingen een heel eind. Bespreek ook de vraag waarom helpen zo belangrijk is, ook als het risico's met zich meebrengt. Meer lezen over dit onderwerp? Bart van der Boom, *'Wij weten niets van hun lot'. Gewone Nederlanders en de Holocaust*, Uitgeverij Boom, Amsterdam 2012.